

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 78 | 2024 | št. 3-4 (170) | str. 263–512

Robin Dolar, *Zgodovina skozi periodizacijo: pojem pozne predmodernosti* • Neva Makuc, *Prva habsburško-beneška vojna in dnevnik Leonarda Amasea iz obdobja 1508–1510* • Nina Ošep, *Gospodarsko poslovanje škofa Tomaža Hrena s podložniki gospostva Gornji* • Jan Lhoták, *Burghership and honorary burghership in the Habsburg monarchy 1848–1918. Honorary categories or conflictual political fields?* • Jan Bernot, *Boj za šolo na Travi. O nacionalni diferenciaciji na obrobju Kočevske v zadnjih desetletjih 19. stoletja* • Janez Mlinar, *Tone Smolej, Ljudmila Štrekelj, pozabljena prva slovenska doktorica zgodovine* • Gašper Gabrijelčič, *The Origins of U.S. Bilateral Foreign Assistance. The Marshall Plan – A Benchmark for Contemporary U.S. Foreign Aid?*

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 78 | 2024 | št. 3-4 (170) | str. 263–512

Izdaja
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
Ljubljana

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Kornelija Ajlec (SI), dr. Tina Bahovec (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI),
dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR),
dr. Žarko Lazarević (SI), dr. Dušan Mlacović (SI) (namestnik odgovornega
urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI),
dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta
Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za
avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to
potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in
navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 15. november 2024.

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2024: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokojence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBAS12X

Sofinancirajo: Publikacija izhaja s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno
dejavnost RS

Prelom: ABO grafika d.o.o. – zanjo Igor Kogelnik

Tisk: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, december 2024

Naklada: 500 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih
bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH),
Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International Editorial Board: Kornelija Ajlec, PhD, (SI), Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Chief), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on November 15, 2024.

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskiasopis.si; <http://www.zgodovinskiasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2024): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBASI2X

Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, December 2024

Print Run: 500 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskiasopis.si>
info@zgodovinskiasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

Razprave – Studies

- Robin **Dolar**, Zgodovina skozi periodizacijo:
 pojem pozne predmodernosti270–326
 History Through the Lens of Periodization: The Concept of Late
 Premodernity
- Neva **Makuc**, Prva habsburško-beneška vojna in dnevnik
 Leonarda Amasea iz obdobja 1508–1510328–342
 The First Habsburg-Venetian War and Leonardo Amaseo's
 Diary from 1508–1510
- Nina **Ošep**, Gospodarsko poslovanje škofa Tomaža Hrena s podložniki
 gospostva Gornji Grad344–375
 Land surveyor's relief: The influence of cadastral surveys
 on the execution of the land relief in Carniola
- Jan **Lhoták**, Burghership and honorary burghership in
 the Habsburg monarchy 1848–1918.
 Honorary categories or conflictual political fields?376–402
 Meščanstvo in častno meščanstvo v habsburški monarhiji 1848–1918.
 Častne kategorije ali polja političnih konfliktov?
- Jan **Bernot**, Boj za šolo na Travi. O nacionalni diferenciaciji na obrobju
 Kočevske v zadnjih desetletjih 19. stoletja404–420
 Struggle for a School at Trava. On National Differentiation
 on the Outskirts of the Gottschee Region in the Final Decades
 of the 19th Century
- Janez **Mlinar**, Tone **Smolej**, Ljudmila Štrekelj, pozabljena
 prva slovenska doktorica zgodovine422–439
 Ljudmila Štrekelj, the Forgotten First Slovenian Woman
 with a Doctorate in History
- Gašper **Gabrijelčič**, The Origins of U.S. Bilateral Foreign Assistance.
 The Marshall Plan – A Benchmark for Contemporary
 U.S. Foreign Aid?440–469
 Začetki bilateralne zunanje pomoči ZDA.
 Marshallov načrt – zlati standard za sodobno zunanjo pomoč?

Zapisi – Notes

Rok Stergar , Walter Lukan, zgodovinar dunajske šole (ob njegovi osemdesetletnici)	472–477
Walter Lukan, a historian of the Vienna School, on the occasion of his 80th birthday.	

Jubileji – Anniversaries

95 let dr. Eme Umek (Andrej Nared)	480–483
On the Occasion of Dr Ema Umek's 95th Birthday	

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Herwig Wolfram, Rimsko cesarstvo in njegovi Germani: pripoved o izvoru in prihodu (Rok Ribič)	486–489
Lilijana Žnidaršič Golec, Metoda Kokole (ur.), Jurij Slatkonja (1456–1522): od Kranjske do Dunaja (Janez Höfler) ...	490–494
Darja Mihelič, Obzorje duha Istranov zgodnjega novega veka. Popis zapuščine premožnega meščana (1599) (Ignacij Voje)	495–497
Sergije Dimitrijevič, Tuji kapital v gospodarstvu bivše Jugoslavije (Neven Borak)	498–500
Janez Mulec, Življenjska pot matematika Iva Laha (Željko Oset)	501–502

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	504–507
Instructions for Authors	
Letno kazalo Zgodovinskega časopisa 78, 2024	508–512
Annual Content of Zgodovinski časopis – Historical Review 78, 2024	

Ocene in poročila

Sergije Dimitrijević, **Tuji kapital v gospodarstvu bivše Jugoslavije**. Ljubljana: Sophia, 2023, 386 str.

Prevod pričujoče knjige smo dobili kar 65 let po njenem izidu. Knjiga je avtorjeva doktorska disertacija, ki jo je zagovarjal leta 1957 na Pravni fakulteti Univerze v Beogradu in je leto pozneje izšla v novoustanovljeni knjižni zbirki z naslovom Ekonomska biblioteka. Zbirko je oblikovala takratna Zveza ekonomistov Jugoslavije, posvojila pa jo je beograjska založba Nolit. Ta knjižna zbirka je bila prva pomembna pridobitev povojnega vzleta jugoslovanskih ekonomistov, ki so odločilno vplivali na univerzitetno izobraževanje ekonomistov vse do razpada Jugoslavije. Snovalci zbirke so načrtovali izdajanje šestih knjig letno: dve monografiji teoretične narave, dve monografiji iz uporabnih ekonomskih disciplin, eno monografijo s področja drugih ekonomskih disciplin (ekonomska zgodovina, ekonomska statistika itd.) in en prevod tuje knjige. V nekaj letih je zbirka prispevala precej zanimivih knjig. Med slovenskimi avtorji so svoje mesto v njej našli Ivan Lavrač, Aleksander Bajt in Dolfe Vogeltnik. Dimitrijevićeva knjiga je seveda zasedla mesto, namenjeno ekonomski zgodovini. Ni nepomembno omeniti tudi to, da je knjiga izšla ob koncu obdobja, ko je imela gospodarska zgodovina Jugoslavije zagotovljeno mesto v predmetnikih jugoslovanskih ekonomskih fakultet, pa tudi dejstva, da so nekatere pomembne doktorske disertacije s področja ekonomije bile pridobljene prav na pravnih fakultetah. Gospodarska zgodovina je bila postopoma izločena iz študijskih programov, doktorske disertacije s področja ekonomije pa so se iz pravnih preselile na ekonomske fakultete. Zanimanje za gospodarsko zgodovino je izginjalo tako med ekonomisti kot zgodovinarji, živela je v senci paradnih disciplin.

Ni mogoče ugotoviti kakšen je bil vpliv Dimitrijevićeve knjige ob izidu. Vsaj v vodilnih ekonomskih revijah tistega časa nisem našel njene predstavitve. Pri nas so knjigo poznali starejši gospodarski zgodovinarji. Sam avtor se je po njenem izidu usmeril v preučevanje delavskega gibanja v Srbiji in Jugoslaviji, srednjeveške srbske zgodovine in numizmatike. Vprašamo se torej lahko, zakaj naj bi bil prevod te knjige zanimiv za slovenske bralce. Moj odgovor je, da zaradi podobnih razlogov kot v času njenega izida. To je bil čas, v katerem je obstajalo precejšnje zanimanje za zgodovino kapitalizma na ozemlju takratne Jugoslavije. Kapitalizem je ponovno tukaj, z njim tudi tuji kapital in prakse, ki jih je socialistična doba prekinila. Pri tem je zanimivo, da prevod knjige ni nastal na pobudo ekonomistov ali zgodovinarjev.

Pobuda je prišla iz kroga sociologov, zbranih okoli dr. Rastka Močnika, predvsem njenega prevajalca dr. Marka Kržana, ki želijo s svojimi prizadevanji zlasti v okvirih Založbe */cf in založbe Sophia obuditi zanimanje za pri nas pozabljeno področje gospodarskega razvoja, ki je izginilo iz študijskih programov ekonomskih fakultet. Natančneje, gre za enega izmed pristopov pri obravnavi gospodarskega razvoja, ki poudarja razvojno odvisnost in s katerim se v naše intelektualno okolje vrača zanimanje za imperializem, monopolni kapitalizem, finančni kapital, odnose med centrom in periferijo. V dobi socializma smo lahko o tem brali v številnih prevedenih delih, ki so teoretično in empirično obravnavala izkušnje dežel v razvoju, kar so nekateri ekonomisti poskušali prenašati tudi v domače razprave med razvitimi in nerazvitimi. Ta pristop ne sodi v glavni tok prevladujoče, to je ameriške ekonomske misli, ki v celoti dominira tudi v našem izobraževalnem sistemu. Zato je tudi pojmovanje gospodarskega razvoja in modernizacije pri nas pod velikim vplivom utemeljevanja vloge tujih neposrednih investicij, o čemer priča tudi nedavni zapis glavnega ekonomista Gospodarske zbornice Slovenije v časniku *Delo*, ki je zapisal, da bi morali bolj spodbujati ambicioznost naših izvoznih šampionov, vključevanje v verige vrednosti multinacionalk in multinacionalke privabiti k investicijam v slovensko gospodarstvo. Opozorim naj npr. na delovanje Ameriške gospodarske zbornice v Sloveniji (AmCham Slovenija), Britansko-slovenske gospodarske zbornice – BSCC, Slovensko-nemške gospodarske zbornice, Avstrijsko-slovenske trgovinske zbornice, ki včasih razumejo pojem poslovnega okolja zelo široko in želijo vplivati tudi na delovanje delnih družbenih sistemov, kot so na primer zdravstvo, izobraževanje, socialna zavarovanja, davki ipd. Brez kakršnekoli zadrege lahko zapišem, da je njihova temeljna naloga vplivati na državno politiko, ki naj bi sledila njihovim poslovnim ciljem.

Gledano s tega zornega kota, je Dimitrijevičeva knjiga naravnost izjemna demonstracija analiziranja, razumevanja in ocenjevanja ekonomskega in političnega razvoja neke dežele v luči vpliva tujine in tujega kapitala. Zanimal ga je vpliv tujega kapitala na jugoslovansko gospodarstvo med svetovnima vojnama, njeno zunanjo in notranjo politiko. Njegovo temeljno sporočilo je bilo, da je takratni Jugoslaviji, ob velikosrbski buržoaziji, narekoval tuji kapital, oba skupaj pa sta predstavljala vladanje finačnega kapitala. Ocenil je, da je imel tuji kapital negativen vpliv na gospodarski razvoj in družbene odnose v takratni državi. Jasno je, da je bila v skladu s socialistično usmeritvijo države po drugi svetovni vojni odprava tujega kapitala predpogoj oblikovanja plansko usmerjanega in na državni lastnini temelječega gospodarstva.

Dimitrijevič je svoje raziskovanje tujega kapitala opravil na bogatem fondu 5000 svežnjev dokumentov o posameznih podjetjih, zbranih pri Upravi za ljudsko premoženje in Gospodarskem svetu FLRJ. Iz dokumentov je pridobil verodostojne podatke o naložbah tujega kapitala v jugoslovanskih podjetjih okoli leta 1940, o odvisnosti teh podjetjih od tujine in o politikah njihovih lastnikov. Slika seveda ni bila popolna, saj pridobljeni podatki zaradi povsem utemeljenih objektivnih razlogov, ki jih je pojasnil, niso zajeli vseh podjetij. Poleg tega, da je posebno pozornost namenil podjetjem, ki so delovala kot delniške družbe, ne glede na to

ali so delovale kot podružnice (namesto delniškega kapitala so izkazovale dotirani kapital) ali kot domače delniške družbe (s celotnim ali delnim tujim kapitalom), je pomembno tudi to, da v raziskavo ni vključil tujih virov v obliki državnih oziroma javnih posojil oziroma posojilnega kapitala na sploh.

Dimitrijevičeva ocena je nedvoumna: jugoslovansko gospodarstvo je bilo priveseček razvitih industrijskih držav in je imelo polkolonialni značaj, za katerega je značilen odnos med metropolami in kolonijami, med centrom in periferijo, odnos, v katerem tuji in domači kapital nista bila v tekmovalnem ali konfliktnem razmerju, saj je tuji kapital pletel mrežo odvisnosti s pomočjo domačega. Verige vrednosti, kot se jim danes reče, pa so delovale tako, da so črpale iz ekstraktivnih dejavnosti, onemogočale organsko povezavo med domačimi surovinskimi oziroma ekstraktivnimi dejavnostmi in predelovalnimi industrijami oziroma panogami, ki so prozvajale predmete končne porabe. Nad njimi pa je bedel tuji finančni kapital, ki je obvladoval jugoslovansko bančništvo.

Dimitrijevičevo knjigo bi morali vzeti kot enega izmed možnih zgledov za obravnavo vpliva tujine na sodobno slovensko gospodarstvo in politiko. Če se je Dimitrijevič moral prebijati od spodaj navzgor in je iz arhivskega gradiva sestavljal celovite slike, pa danes lahko začnemo tudi od zgoraj navzdol, kar omogočajo statistični podatki Banke Slovenije o tujih investicijah in finančnih računih, iz katerih lahko iz ptičje perspektive razberemo težo tujega kapitala v slovenskem gospodarstvu in se potem spuščamo navzdol po panogah in področjih ter posameznih subjektih. Kar se je nekoč dogajalo pod vplivom posameznih držav in njihovih kapitalov, danes poteka pod institucionalno ureditvijo Evropske unije. Da v njej sobivata center in periferija vsaj od krize 2007/2008, ni več skrivnost.

Neven Borak

ISSN 0350-5774

9 770350 577002

ZČ | Ljubljana | 78 | 2024 | št. 3-4 (170) | str. 263–512